

arcum et ipsum cor adolescentis (id enim se petere dixerat) figit, recisoque pectore, haerens in ipso corde spiculum ostendit, ac, respiciens patrem, satisne¹ certam haberet manum interrogavit.

1095. Ille animo potius quam conditione mancipium, ejus rei laudator fuit, cujus nimis erat spectatorem fuisse. Apollo, inquit, certius mittere non potuisset. Dii te male perdant, qui occasionem blanditiarum putasti pectus filii in duas partes diductum et cor sub vulnere palpitans. Controversiam facere de gloria debuisti et revocare ictum, ut regi liberet in te ipso certio rem manum ostendere. (SEN.)

Omen catellae.

1096. Paulus Aemilius, ejus, qui ad Cannas cecidit, filius, quum adversus Perseum profecturus esset et domum sub vesperam rediret, filiolum suam Tertiam osculans animadvertit tristiculam: quid est, inquit, mea Tertia, quid tristis es? Mi pater, inquit illa, Perse periit (erat autem mortua catella eo nomine). Tum ille arctius puellam complexus²: accipio, inquit, omen, mea filia. Ita ex fortuito dicto quasi spem certam clarissimi triumphii animo praesumpsit. (CIC.)

Annulus Gygis.

1097. Gyges, quum terra discessisset magnis quibusdam imbribus, in illum hiatum descendit aeneumque equum, ut ferunt fabulae, animadvertit, cujus in lateribus fores essent³: quibus apertis, hominis mortui vidit corpus magnitudine inusitata, annulumque aureum in ejus digito; quem ut detraxit, ipse induit seque in concilium pastorum recepit; erat enim regius pastor.

1098. Ibi quum palam ejus annuli ad palmam converterat, a nullo videbatur, ipse autem omnia videbat: idem rursus videbatur, quum in locum annulum converterat. Itaque hac

¹ Vide n. 333, a.

² Vide n. 381, a.

³ Vide n. 258, a.

opportunitate annuli usus, regina adjutrice, regem dominum interemit sustulitque, quos¹ obstare abitrabatur; neque in his eum quisquam facinoribus potuit videre. Sic repente annuli beneficio rex exortus est Lydiae. Hunc igitur ipsum annulum si habeat sapiens, nihilo plus sibi licere putet peccare, quam si non haberet. Honesta enim bonis viris, non occulta quaeruntur. (CIC.)

Ira Cn. Pisonis.

1099. Ira, etiamsi ingeritur oculis veritas, amat et tuetur errorem; coargui non vult et in male coeptis honestior illi pertinacia videtur quam poenitentia. Cn. Piso fuit memoria nostra, cui placebat pro constantia rigor. Is cum iratus ad necem duci² jussisset eum, qui ex comiteatu sine commilitone redierat, quasi interfecisset, roganti³ tempus aliquod ad conquirendum non dedit.

1100. Damnatus extra vallum ductus est et jam cervicem porrigebat, quum subito apparuit ille commilito, qui occisus credebatur. Tum centurio supplicio praepositus condere gladium speculatorem jubet; damnatum ad Pisonem reducit: ingenti concursu deducuntur complexi alter alterum commilitones cum magno gaudio castrorum.

1101. Conscendit tribunal furens Piso ac jubet occidi utrumque et ipsum centurionem, qui damnatum reducerat. Constituti sunt in eodem loco perituri⁴ tres ob unius innocentiam. Oh quam sollers est iracundia ad fingendas⁵ causas furoris! Te, inquit Piso, duci jubeo ad necem, quia damnatus es; te, quia causa damnationis commilitoni fuisti; te, quia jussus occidere imperatori non paruisti. (SEN.)

Damna irae.

1102. Si damna irae intueri velis⁶, nulla pestis humano generi pluris⁷ stetit. Videbis caedes ac venena et urbium clades et exitia gentium et principum sub civili hasta, capita

¹ Vide n. 301, b. ² Vide n. 313, a. ³ Vide n. 306, a. ⁴ Vide n. 308, a.

⁵ Vide n. 127, b. ⁶ Vide n. 367. ⁷ Vide n. 225, a.

venalia et subjectas tectis faces. Aspice nobilium urbium fundamenta diruta; has ira dejecit. Aspice tot memoriae proditos duces, «mali exempla¹ fati»: alium ira in cubili suo confodit; alium inter mensam ira percussit; alium inter leges celebrisque spectaculum fori lancinavit; alium filij parricidio dare sanguinem jussit.

1103. Et adhuc singulorum supplicia narro; quid, si libuerit, relictis, in quos ira viritim exarsit, aspicere caesas gladio conciones et plebem immisso milite trucidatam et in perniciem promiscuam totos populos capitis damna passos²? (SEN.)

Notatio irae.

1104. Affectum irae pertimesces ex omnibus maxime tetrum. Ceteris enim aliquid inest placidi: hic totus concitatus est sanguinisque et suppliciorum cupidus. Dum alteri noceat, sui negligens, in ipsa irruens tela et avidus ultionis secum tracturae³ ultorem.

1105. Quidam e sapientibus iram dixerunt brevem insaniam; aequae enim impotens sui est, decoris oblita, necessitudinum immemor, in quod⁴ coepit pertinax, ratione consiliisque praclusa, ad dispectum aequi verique inhabilis, ruinis simillima, quae super id, quod oppressere, franguntur.

1106. Ut autem scias non esse sanos, quos ira possedit, ipsum illorum habitum intueri; nam ut furentium certa indicia sunt minax vultus, tristis frons, torva facies, citatus gradus, inquietae manus, vehementius acta suspiria; ita irascentium eadem signa sunt. (SEN.)

Exercitus Alexandri apud barbaros.

1107. Quum populus Gedrorum se, concilio habito, dederet, nihil ei praeter commeatus imperatum est. Hinc rex ad maritimos Indos venit, qui ne finitimis quidem commercii jure miscerentur. Ipsa solitudo immitia efferavit ingenia: nec

¹ Vide n. 1.   ² Vide n. 307.   ³ Vide n. 308, a.   ⁴ Vide n. 301, b.

ungues recidunt nec comas hirsutas tondent, piscibus sole duratis aliarumque belluarum, quas fluctus ejicit, carne vescuntur pellibusque teguntur ferarum.

1108. Consumptis igitur alimentis¹, Macedones primo inopia, deinde ultima fame afflicti, radicibus palmarum victitare coeperunt; sed quum haec quoque alimenta defecerant, jumenta caedere aggressi ne equis quidem abstinebant, cumque deessent quae sarcinas veherent, spolia de hostibus, propter quae orientem peragraverant, cremabant incendio. Famem pestilentia sequuta est, quippe insalubrium ciborum novi succi, ad hoc itineris labor et aegritudo animi vulgaverat morbos, ut nec manere sine clade nec progredi possent.

1109. Ergo strati erant campi pluribus semivivis quam cadaveribus. Ac ne aegri quidem sequi poterant, quippe agmen raptim agebatur, tantum singulis ad salutem proficere se credentibus², quantum itineris festinando praeriperent. Relicti opem implorabant; at cum surdas fatigarent aures, in rabiem versi parem suo exitum fugientibus precabantur. Rex dolore simul et pudore anxius, quia causa tantae cladis ipse erat, ad Phrataphernem satrapam misit, qui juberet per camelos cocta cibaria afferri. Nec cessatum est ab his. Itaque fame vindicatus exercitus tandem in Gedrosiae fines perducitur.

(CURT.)

Medicus Alexandri.

1110. Aegrotanti Alexandro promiserat in tertium diem medicatam potionem Philippus, regi amicissimus et ab adulescentia comes. Interea a Parmenione litteras rex accipit, quibus sibi³ denuntiatur, ne salutem suam⁴ Philippo committat: mille talentis a Dario et spe nuptiarum sororis esse⁵ corruptum. Ingentem regi sollicitudinem litterae incusserunt et, quidquid in utramque partem aut metus aut spes subjecerat, secreta aestimatione pensavit.

¹ Vide n. 379, b.   ² Vide n. 375, b.   ³ Vide n. 77, b.   ⁴ Vide n. 84.

⁵ Vide n. 314, b.

IIII. Triduo transacto, venit cum poculo Philippus: quem ut vidit rex ad lectum accedere, levavit in cubitum corpus et epistolam a Parmenione missam sinistra manu tenens accepit poculum et hausit interritus; tum litteras Philippum legere jubet. Quibus ille perlectis¹ plus indignationis quam pavoris ostendit, projectaque ante lectum epistola: rex, inquit, semper spiritus meus ex te pependit; crimen parricidii, quod mihi objectum est, tua salus diluet; laxa paulisper animum, quem sollicitudine intempestiva amici moleste seduli turbant.

IIII2. Non securum modo haec vox, sed laetum etiam regem fecit. Itaque si dii, inquit, Philippe, tibi permisissent, quo maxime modo animum velles experiri meum; alio forte voluisses, sed certiore, quam expertus es, ne optasses quidem. Haec loquutus dextram Philippo offert. Post tertium diem, quam² poculum bibit, in conspectum militum venit: nec avidius ipsum regem quam Philippum intuebatur exercitus. (CURT.)

Fabulae Pliniana.

IIII3. Plinius narrat accipitrem, avem rapidissimam, a chamaeleonte humi reptante, si eum forte supervolet, in terram detrahi. Atque illud ultra humanam fidem: caput et collum ejus animantis, si uratur ligno, quod appellatur robor, imbres et tonitrua excitare; idque ipsum usuvenire, si jecur ejusdem belluae in summis tegulis uratur.

IIII4. Item aliud deridiculae vanitatis³: sinistrum pedem chamaeleontis, si igne torreatur et maceretur unguento, hominem sic e conspectu eripere, ut, etiamsi in medio palam ver-setur, a nemine videri possit. (GELL.)

Adolescens veterem sermonem affectans.

IIII5. Favorinus philosophus adolescentem veterum verborum cupidissimum sic objurgavit: proinde, inquit, quasi cum Evandro loquere, desito jam pridem sermone uteris; num intel-

¹ Vide n. 379, b.

² Vide n. 51, b.

³ Vide n. 222, c.

ligere neminem vis, quae dicas? Antiquitatem ais tibi placere, quod honesta et bona sit: vive ergo moribus antiquis; loquere verbis praesentibus. Atque id quod a Caesare, excellentis ingenii¹ viro, scriptum est, habe semper in memoria atque in pectore, ut tamquam scopulum sic fugias inauditum atque insolens verbum. (GELL.)

Pars Africae interior.

IIII6. Africam mediam nulli cultores tenent; nam partim exusta est, partim arenis obducta aut infesta serpentibus. Prope exustum jacent insulae, quas Hesperides tenuisse memoratur. In arenis mons Atlas consurgit incisis undique rupibus praeceps et invius; qui, quod altius, quam conspici² potest, in nubila erigitur, coelum non tangere solum vertice, sed sustinere etiam dictus est.

IIII7. Fortunatae insulae abundant sua sponte natis frugibus et homines nihil sollicitos beatius alunt quam aliae ex-cultae urbes. Narrant in una insularum esse duos miro ingenio³ fontes: alterum qui gustavere, risu solvuntur; risu solutis remedium est ex altero bibere. (POMP. MELA.)

India.

IIII8. India non Eoo tantum apposita pelago, sed Indico etiam et Tauri jugis. Tantum spatium littoris occupat, quantum per quadraginta dies velificantibus cursus est. Alit formicas non minores canibus, quas, more gryphorum, aurum penitus egestum cum summa pernicie attingentium custodire memorant⁴. Immanes alit serpentes, qui elephantos morsu atque ambitu corporis conficiunt. Tam feracis⁵ alicubi soli est, ut mella frondibus defluant, lanas silvae ferant, arundinum fissa internodia veluti naviculae binos quaedam et ternos vehant.

IIII9. Cultores lino alii vestiuntur aut lanis, alii ferarum aviumque pellibus; pars nudi agunt, tantum obscoena⁶ velati.

¹ Vide n. 222, c.   ² Vide n. 58.   ³ Vide n. 243, a.   ⁴ Vide n. 298, a.

⁵ Vide n. 222, c.   ⁶ Vide n. 232, b.

Alii humiles parvique, alii ita proceri, ut elephantis, sicut nos equis, habiliter utantur. Quidam animal occidere aut carne vesci nefas putant et pisces tantum alunt. Quidam proximos, priusquam annis in maciem eant, velut hostias caedunt. At ubi senectus aut morbus incessit, procul a ceteris abeunt mortemque in solitudine exspectant. (POMP. MELA.)

Scythia.

1120. Scythicis populis sol non quotidie ut nobis, sed verno aequinoctio exortus autumnali occidit: ideo sex mensibus dies, totidem nox est. Scythae diutius quam ulli mortalium et beatius vivunt; quippe festo semper otio laeti non bella noverunt, non jurgia. Sacris Apollinis operantur, quorum primitias dicuntur¹ Delon misisse per virgines suas moremque servasse, donec vitio gentium temeratus est. Habitant lucos silvasque et, ubi eos vivendi² satietas magis quam taedium cepit, sertis redimiti semet ipsi in pelagus ex certa rupe praecipites dant. (POMP. MELA.)

Sarmatae.

1121. Sarmatia usque ad Istrum flumen porrigitur. Ea gens non se urbibus tenet ac ne statis quidem sedibus, sed, ut invitavere pabula aut sequens hostis exegit, ita res suas secum trahens castra habitat. Bellatrix, libera, indomita et usque eo atrox, ut feminae etiam cum viris bella ineant. Atque ut habiles bello sint, filiabus dextra aduritur mamma, ne manus impediatur, quae ad ictus exseritur. Arcus tendere, equitare, venari puellaria pensa sunt; ferire hostem adularum stipendium. (POMP. MELA.)

De maris accessu ac recessu.

1122. Infinitum pelagus et magnis aestibus concitum modo inundat littora, modo deserit. Ubi in omnes oras, quamvis³ diversas, ex medio effusum est, rursus ab illis colligitur in

¹ Vide n. 315, c.

² Vide n. 128, d.

³ Vide n. 211, a.

medium et in semet ipsum redit. Neque adhuc satis cognitum est, anhelitune suo id mundus efficiat retractamque cum spiritu regerat undam, an sint depressi aliqui specus, quo reciprocata maria residant, an luna causas tantis meatibus praebeat, ad cuius ortus certe occasusque variantur. (POMP. MELA.)

Descriptio Hispaniae.

1123. Hispania, nisi qua Gallias tangit, pelago undique cincta est: ubi Galliis adhaeret, maxime angusta paulatim se in nostrum et Oceanum mare extendit. Aere, argento, auro omnique fruge adeo abundans, ut, sicubi ob penuriam aquarum effeta et sui dissimilis est, linum tamen et spartum alat. Tribus autem est distincta nominibus: pars Tarraconensis, pars Baetica, pars Lusitania vocatur.

1124. Tarraconensis altero capite Gallias, altero Baeticam Lusitaniamque contingens mari latera objicit nostro, qua meridiam; qua septentrionem spectat, Oceano. Urbium de mediterraneis in Tarraconensi clarissimae fuerunt: Pallantia et Numantia, nunc est Caesaraugusta; in Lusitania: Emerita; in Baetica: Astigis, Hispal, Corduba. (POMP. MELA.)

Mores Thracum.

1125. Haemon et Rhodopen coetu Maenadum celebratos una gens, Thraces¹, habitant. Alii redituras² putant animas ob-euntium; alii, etsi non redeant, non exstingui tamen, sed ad beatiora transire; alii emori quidem, sed id melius esse quam vivere. Itaque lugentur apud quosdam puerperia, natiq; deflentur; funera contra festa sunt et lusu celebrantur.

1126. Ne feminis quidem segnis est animus. Super mortuorum virorum corpora interfici simulque sepeliri votum eximium habent: et, quia plures simul singulis nuptae sunt, cuius id sit decus apud iudicatos magno certamine affectant. (POMP. MELA.)

¹ Vide n. 1.

² Vide n. 311, b.

Mores barbarorum.

1127. Satarchae auri et argenti, maximarum pestium¹, ignari vice rerum commercia exercent. Atque ob saevum hiemis² admodum assiduae, demersis in humum sedibus, specus habitant totum bracati corpus³; et, nisi qua vident, etiam ora vestiti. Tauri, Iphigeniae adventu maxime memorati, immanes sunt moribus immanemque famam habent solere pro victimis advenas caedere.

1128. Vagi nomades pecorum pabula sequuntur atque, ut illa durant, ita diu statam sedem agunt. Colunt Georgi exercentque agros. Axiacae furari quid sit ignorant; ideoque nec sua custodiunt nec aliena contingunt. Interius habitantium ritus asperior, et incultior regio est. Bella caedesque amant; mosque est bellantibus cruorem ejus, quem primum interemerunt, ipsis e vulneribus ebibere. Ut quisque plures interemit, ita apud eos habetur eximius. Inter epulas quot quisque interfecerit referre laetissima mentio est, binisque poculis, qui plurimos retulerunt, perpotant. (POMP. MELA.)

Pyrrhus hostem laudat.

1129. Pyrrhus captivos Romanos summo honore habuit; occisos etiam sepelivit, quos quum adverso vulnere et truci vultu etiam mortuos jacere cerneret, manus ad coelum tulisse dicitur cum hac voce: «Ego talibus viris brevi orbem terrae subegissem». Deinde ad urbem contendenti obviam venit Laevinus cum novo exercitu: quo viso, rex ait sibi eandem adversus Romanos esse fortunam, quam⁴ Herculi adversus Hydram; cui tot capita renascebantur, quot praecisa fuerant. Mox in Campaniam se recepit missosque a senatu de⁵ redimendis captivis legatos honorifice excepit. Captivos sine pretio reddidit, ut Romani, cognita jam ejus virtute, cogno-

¹ Vide n. 1.   ² Vide n. 35, a.   ³ Vide n. 232, c.   ⁴ Vide n. 68, b.
⁵ Vide n. 33, c.

scerent etiam liberalitatem. Erat videlicet Pyrrho, utpote magno et forti viro, mitis ac placabilis animus; solet enim magni animi comes esse clementia. (APUD LHOM.)

CAPUT TERTIUM.**THEMATA TERTII GRADUS.****Hannibal transit Alpes.**

1130. Ventum¹ est ad angustiores rupem atque ita rectis saxis, ut aegre expeditus miles tentabundus² manibusque retinens virgulta ac stirpes circa eminentes demittere sese posset. Natura locus jam ante praeceps recenti lapsu terrae in pedum mille admodum altitudinem abruptus erat.

1131. Hic quum velut ad finem viae equites constitissent, miranti³ Hannibali, quae res moraretur agmen, nunciatur rupem inviam esse. Digresso⁴ deinde ipsi ad locum visendum, haud dubia res visa est, quin⁵ per invia, quamvis longo ambitu, circumducendum agmen esset. Ea vero via insuperabilis fuit. Nam quum tot hominum jumentorumque incessu dilapsa nix esset, quae super glaciem deciderat, per fluentem tabem liquescentis nivis ingrediebantur.

1132. Tetra luctatio ibi fuit; nam, lubrica glacie non recipiente⁶ vestigium et in prono citius pedes fallente, corruerant, seu manibus in assurgendo seu genu se adjuvissent; atque in levi glacie tabidaque nive volutabantur. Jumenta vero secabant pedibus glaciem, prolapsaque, jactandis⁷ gravius in connitendo unguis, penitus perfringebant, ut⁸ pleraque capta velut pedica haerent in alte concreta glacie.

1133. Tandem, fatigatis hominibus et jumentis, castra in jugo posita sunt, aegerrime ad id ipsum loco purgato. Inde ad rupem muniendam, per quam unam via esse poterat, milites ducti. Quumque caedenda esset rupes, arboribus circa

¹ Vide n. 249, a.   ² Vide n. 137, a.   ³ Vide n. 306, a.   ⁴ Vide n. 307.
⁵ Vide n. 212, b.   ⁶ Vide n. 375, b.   ⁷ Vide n. 383, c.   ⁸ Vide n. 386.